

VALENȚE IDENTITARE ÎN ACTIVITATEA MISIONARĂ ȘI CULTURALĂ A MITROPOLITULUI GURIE AL BASARABIEI

SILVIA GROSSU*

***Abstract.** The roots of the Romanians' spiritual and cultural unity were ineluctably linked to the Orthodox Church; in different periods of its development, the Church had the role of a major binder and focal point of spirituality and culture. As we have noted and mentioned many times, the significance and complexity of the work of the illustrious arch-pastor of the nation – the Metropolitan Gurie Grosu, who lived the drama of biggest controversies in his lifetime, we revert to the idea of reconsidering his place in the gallery of outstanding personalities of our history. In the 140 years since his birth (1877) and about 75 years after his passing into eternity (November 16, 1943), the rehabilitation of His Eminence has not yet occurred. The present study focuses on the basis of identity legitimation of his missionary and cultural activity (1902-1937).*

***Keywords:** identity legitimation, identity discourse, Metropolitan Gurie Grosu, Romanian language, missionary activity, periodical publications, magazines Luminătorul (The Enlightener) and Misionarul (The Missionary).*

Mitropolitul cu drag de Basarabia: „fiul căreia am cinste a fi“

Istoria Basarabiei resuscită un interes viu anume pentru perioadele „închise“ până nu demult, în timpurile când considerentele ideologice și politice au prevalat asupra celor științifice, astfel interzicându-se abordarea obiectivă a reperelor identitare ale românilor din Basarabia, ulterior Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Tocmai din aceste motive ne-a fost îngădit și accesul la cercetarea activității și personalității înaltului prelat, Mitropolitul Gurie al Basarabiei. Actuala reconsiderare a moștenirii culturale naționale revendică în mod cert și revalorificarea integrală a activității culturale și ecleziastice a Mitropolitului Gurie al Basarabiei – cercetător al istoriei bisericii ortodoxe, autor și traducător de literatură bisericească/eclziastică, alcătuitor de manuale, fondator de publicații periodice

* Conf. univ. dr., Universitatea de Stat din Moldova.

cu caracter religios ș. a. m. d. Studiul de față analizează doar două componente ale discursului identitar al Mitropolitului Gurie Grosu, pe care, de altfel, l-a elaborat/promovat prin întreaga sa activitate – ecleziastică, didactică, publicistică, de cercetare a istoriei, filantropică. Doar o simplă parcurgere a listei de lucrări semnate de Mitropolitul Gurie dezvăluie diversitatea intereselor de cunoaștere și cercetare ale autorului:

– lucrări axate pe probleme de istorie: *Istoria Mănăstirii Noul Neamț* (1911), *Câteva extrase din arhive despre școlile bisericesti din Basarabia, înaintea anexării ei de către Rusia* (1921), *Starea clerului în Basarabia în timpul Mitropolitului Bănulescu-Bodoni* (1922);

– lucrări de teologie și morală creștină: *Cugetări despre călugărie* (1902); *Sfântul Ioan Botezătorul* (1908), *Învățătură la ziua Sfântului Nicolae, făcătorul de minuni...* (1909), *Rugăciunile și lămurirea lor* (1920), *Despre cinstirea sfințelor icoane* (1920), *Cartea pastorală* (1923);

– lucrări cu caracter didactic: *Cartea de învățătură despre legea lui Dumnezeu* (1908), *Bucoavna* (1909), *Cartea de citire cu științe din gramatica moldovenească* (1910) ș. a.

Ultima fotografie a Mitropolitului Gurie al Basarabiei, București, 1941

Reperetele de unitate spirituală și culturală a românilor au fost legate ineluctabil de Biserica Ortodoxă, în diferite perioade de dezvoltare acesteia revenindu-i rolul magistral de liant și de focar de spiritualitate și cultură. Din această perspectivă, a evaluării și reconsiderării problemelor ce țin de istoria bisericii ortodoxe din Basarabia, tripticul editorial¹ *Mitropolitul Gurie – misiunea de credință și cultură* suplinește un vid, pentru completarea căruia istorici, antropologi, sociologi, teologi și cercetători din alte domenii mai au mult de trudit. Deoarece am constatat și am menționat de mai multe ori² însemnătatea și complexitatea activității ilustrului arhipăstor al neamului, Mitropolitul Gurie, care a trăit drama celor mai mari controverse în timpul vieții, stăruim asupra ideii de reconsiderare a locului său în galeria de personalități marcante pentru istoria noastră. La cei 140 de ani de la naștere (1877) și circa 75 de ani de la trecerea în eternitate (16 noiembrie 1943), reabilitarea Înaltpreasfinției Sale nu s-a încheiat încă³.

Prezentul studiu se axează pe valențele de legitimare identitară din activitatea sa misionară și culturală.

Aspecte ale istoriei Basarabiei sub administrare imperială

Prin *Așezământul organizării (obrazovaniei) și ocârmuirii oblastei (provinciei – n. n.)* (1818)⁴, provinciei Basarabia, anexate în 1812 de către Imperiul Rus, printr-un concurs de împrejurări neprielnice României, i se oferise un regim administrativ special. Chiar primul *nam estnik* al Basarabiei anexate, guverna-

¹ Primele două volume ale trilogiei *Mitropolitul Gurie – misiunea de credință și cultură* au apărut la Editura Epigraf: Volumul I, *Mitropolitul Gurie – misiunea de credință și cultură*, 2007, Chișinău, Epigraf, 320 p.; această culegere de articole și studii științifice a apărut sub egida Bibliotecii Municipale *Bogdan Petriceicu-Hașdeu* și cu suportul financiar al descendenților familiei și al unor enoriași, sub coordonarea Silviei Grossu. Volumul I (din trilogia *Mitropolitul Gurie – misiunea de credință și cultură*, intitulat *Mitropolitul Gurie – operă zidită în destinul Basarabiei*, 320 p., a apărut în 2016, la Editura Epigraf din Chișinău. Volumul include studii și articole ale mitropolitului, elaborate cu diverse ocazii și în diferite perioade, selectate, preluate și, unele, traduse din publicațiile periodice, din reviste și din cărți de referință. A apărut cu susținerea Ministerului Culturii. Coordonator Silvia Grossu. Apariția volumului al III-lea, care va include cartea semnată de Mitropolitul Gurie *Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic* (Tipografia A-B-C, București, 1937) este preconizată pentru anul 2018.

² Comunicări la simpozioane și conferințe științifice: *Mitropolitul Gurie al Basarabiei – valențele oratoriei de amvon*, Sesiunea științifică anuală a Muzeului Național de Arheologie și Istorie al Republicii Moldova (11 octombrie 2012); *Valențe identitare în activitatea cărturărească a Mitropolitului Gurie al Basarabiei*, Simpozionul științific *Istorie, cultură, patrimoniu*, Muzeul Național al Literaturii Române „Vasile Pogor”, Iași, ediția a VIII-a (Iași, 22-23 mai 2014); *Limba română în presa basarabeiană de la începutul secolului al XX-lea – reper identitar de primă mărime*, Simpozionul Internațional *Istorie, cultură, patrimoniu*, ediția a IX-a, Muzeul Național al Literaturii Române „Vasile Pogor”, Iași, și Asociația „Patrimoniu pentru comunitate” (17-18 iunie 2016); *Mitropolitul Gurie al Basarabiei – activitate publicistică de pionierat*, Simpozionul Internațional *Istorie, cultură, patrimoniu*, ediția a X-a, Muzeul Național al Literaturii Române „Vasile Pogor”, Iași, și Asociația „Patrimoniu pentru comunitate” (11-12 mai 2017); *Valențele didactice ale primului abecedar cu grafie latină din Basarabia*, Simpozionul științific internațional *Valori bibliofile*, ediția XXVI-a, Biblioteca Națională a Republicii Moldova (14-17 iunie 2017) ș.a.

³ Acum trei decenii, personalitatea Mitropolitului Gurie a fost readusă în atenția cercetătorilor și a bunilor creștini prin organizarea unor simpozioane științifice naționale (1998, 2007), prin redenumirea în cinstea sa a unei străzi din cartierul Telecentru, prin înălțarea unui bust de către consătenii din Nimoreni, Ialoveni și multe alte activități de comemorare.

⁴ Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923, 1992.

torul general al Podoliei, Bahmetiev⁵, care se subordona direct țarului, a ordonat întocmirea unui regulament pentru organizarea Basarabiei, care să fie în acord cu legile și tradițiile locale, motivând necesitatea unei organizări speciale a Basarabiei, prin analogie cu autonomia Poloniei, Finlandei, Georgiei. La 29 aprilie 1816, țarul îi scria că pentru Basarabia trebuia „o ocârmuire specială, în conformitate cu legile ei bășinașe, cu moravurile și obiceiurile ei“. Și o circulară emisă de Exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni anunța clerului și tuturor creștinilor provinciei, recent încorporate și rebotezate, bunăvoința noilor autorități de a lăsa „... ocârmuire din nația voastră și în limba voastră“⁶, adică de la bun început se creează aparența autonomiei Basarabiei. Circulara respectivă este urmată mai târziu de o dispoziție specială a țarului Alexandru I despre statutul deosebit al provinciei Basarabia⁷ (este vorba de promulgarea în 1818 a *Așezământului obrazovaniei oblastei Bessarabiei* și a *Așezământului pentru ocârmuirea oblastei Bessarabiei*)⁸. După cum arată mai târziu basarabeanul Ion Pelivan, Regulamentul din 29 aprilie 1818 „acorda Basarabiei o autonomie națională atât de largă, încât dacă era conservată și dezvoltată, ar fi făcut din Basarabia cea mai fericită dintre provinciile Rusiei“⁹.

Dar cercetătorul Paul Mihail, în baza documentelor originale studiate cu acribie științifică, afirma: „Iluzia autonomiei provinciei anexate a durat numai până când generalul Bahmetiev, numit Namesnic (guvernator general – n.n.) al provinciei, a adus în toate funcțiile de răspundere numai funcționari din alte zone ale imperiului“¹⁰. Astfel, foarte curând, au început să fie neglijate prevederile *Așezământului... și Basarabiei* i se impunea, tot mai insistent, un regim străin. Personalul de decizie din administrație cerea ca documentele să fie întocmite nu doar în română, ci și în rusă, boierii moldoveni erau marginalizați și înlăturați de la posturile de conducere, colonizarea Basarabiei luând proporții și ritmuri îngrijorătoare. Paul Mihail concluzionează că, în această avalanșă de măsuri administrative rusificatoare, a rezistat și s-a opus deznaționalizării „...prin efectuarea misiunii sale în limba română și prin tipărirea, cea mai statornică instituție – Biserica Ortodoxă. Preoții din Basarabia, dintre care cei mai mulți învățaseră în Semi-

⁵ Generalul Alexei Bahmetiev (1774-1841), din 1816 guvernator plenipotențiar al Basarabiei.

⁶ N. Popovschi, *Istoria bisericii românești*, Chișinău, 1930, p. 39.

⁷ În 1817, țarul Alexandru I îi asigură din nou pe locuitorii Basarabiei că vechile lor drepturi vor fi respectate. Peste un an, vizitând Chișinăul, ținu să promulge el însuși legea organică din 29 aprilie 1818 pentru administrarea provinciei Basarabia, veritabilă constituție, relativ liberală pentru vremea aceea, intitulată oficial *Așezământul obrazovaniei oblastei Basarabia*. Legea organică s-a alcătuit, spunea țarul, „din curata inimă și dorința a locuitorilor oblastei. [...] Oblastea Basarabiei își păzește a sa închegare de norod, pentru aceea în tot primește și osăbit chip de cărmuire [...]. Pricinile la Verhovnii sfat să vor lucra în limbile rusască și moldovenească [...] cu ținerea dreptăților și obiceiurilor pământului [...] iar pricinile de judecățile politicești și de hotărături să vor lucra în sânghura limbă moldovenească, și judecățile se vor face pe temeiul legiuirilor și obiceiurilor Moldaviei“. *Așezământul* „întărește întrebuintarea limbii moldovenești pe temeiul și spre întărirea dreptăților și pronomiilor și a legiuirilor locului, acele cu multă milostivire lăsate pentru de-a pururi oblastiei Basarabiei“, adaugă țarul (După I. Nistor, *Istoria Basarabiei*).

⁸ P. Mihail, Z. Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 27.

⁹ Biblioteca Universitară „Mihai Eminescu“ din Iași, F. *Arhivele Ion Pelivan*, f. 00246-00289.

¹⁰ P. Mihailovici, *Rolul național al bisericii ortodoxe din Basarabia*, în *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Știința, 1993, p. 153.

narul de la Socola, din Iași, constituiau, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pătura intelectuală¹¹.

În anii 1860, în contextul intensificării politicii imperiale de deznaționalizare, pe care autoritățile țariste o promovau cu tot mai mare îndrăzneală, mai ales după moartea țarului Alexandru I (1777-1826), populația autohtonă din Basarabia începuse să se înstrăineze tot mai mult de biserică. Optica restrictivă, apoi și cea a agresiunii deschise în domenii de importanță vitală pentru un popor – limba maternă, serviciul divin, administrația publică efectuată în baza tradițiilor naționale, precum și suprimarea altor elemente centrale pentru identitatea locală – a provocat în rândurile populației băștinașe o reacție de rezistență tacită, calificată adeseori injust drept indiferentism național. Or, în condițiile în care biserica era singura instituție ce oferea îndrumare spirituală accesibilă poporului, înstrăinarea populației de biserică a condus la prejudicii morale greu de evaluat, care au afectat populația Basarabiei pe un termen de câteva decenii. Limba serviciului divin, total neînțeleasă de băștinași, îi ținea pe oameni într-o amorțeală obositoare. Pentru că le devenise astfel străină și inaccesibilă, cei mai mulți enoriași s-au îndepărtat de biserică. Pentru necesitățile cotidiene ei apelau la preoți sau dascăli bătrâni, *care știau rânduiala pe moldovenește*, neglijând serviciile propuse de preoții străini, *preoți care nu știu și nu vor să știe moldovenește*. Explicația forței de rezistență, opusă de către românii basarabeni intențiilor de rusificare, rezidă și în conservatismul legendar al acestora în raport cu toate schimbările care îi afectau modul tradițional de trai, în neîncrederea cu care priveau la orice tip de modificare. În contextul social-politic al veacului al XIX-lea și al primelor decenii ale secolului XX, atitudinea refractară la schimbări a fost un factor important pentru menținerea intactă a limbii materne și a tradițiilor. Alt motiv ar fi eficiența scăzută a instruirii în școlile rusești: sistemul țarist de învățământ prevedea un program foarte redus pentru școlile primare, tendința de a lăsa poporul fără știință de carte fiind ceva obișnuit în Rusia. Astfel, pe timpul țarului Alexandru al III-lea (1881-1894) însuși ministrul învățământului din Rusia, tot el ober-procurorul Sfântului Sinod, vestitul K. Pobedonostev (1827-1907), considera învățământul primar drept un lux pentru poporul de jos. Conform concepției sale, cu cât masele sunt mai întunecate, cu atât sunt mai supuse.

*Biserica Ortodoxă și menținerea „conștiinței de sine”
în Basarabia la confluența dintre secolul al XIX-lea și secolul XX*

Pe lângă explicațiile expuse ale parțialei nereușite a politicii rusești de deznaționalizare, trebuie să readucem în prim-plan dimensiunea de bază a fenomenului analizat – contribuția esențială a Bisericii Ortodoxe la menținerea „conștiinței de sine” a românilor de pretutindeni. Primul poet cult al românilor a fost mitropolitul Varlaam, cu monumentală sa *Psaltire în versuri*, primele școli, tipografii tot de instituțiile de cult erau înființate; arhitectura, pictura, iconografia – toate, prin geneza și dinamica evolutivă, au fost indisolubil legate de Biserica Ortodoxă, astfel că inițial tot ceea ce ținea de valori, de fapt ținea de biserica neamului. Ne-o

¹¹ *Ibidem*, p. 154.

demonstrează numărul impunător de biserici, mănăstiri și școli parohiale, dar mai ales persistența cu care se păstrau tradițiile în aceste instituții. „Spiritul românesc a predominat în mănăstirile basarabene, care rămăneau nevătămate în năzuințele și vechile lor deprinderi. [...] Prin contactul mănăstirilor cu populația se înfăptuia menirea lor istorică: introducerea în viața poporului băștinaș a înrâuririi bisericești culturale”¹². În acest context, meritul clerului din Basarabia a fost corect evaluat de mai mulți cercetători, între care Nicolae Popovschi, Ștefan Ciobanu, Paul Mihail, care au calificat drept edificatoare activitățile slujitorilor bisericii: „Preoțimea făcea nu numai serviciul divin în limba poporului, ci și toată corespondența bisericească, actele, condicile, inventarele, actele stării civile erau numai în românește, și astfel se înaintau și conducerii bisericii din Chișinău”¹³. Primele cărți tot prin așezămintele de cult au fost promovate. Aici e locul să amintim că la tipografia eparhială se tipăreau cărți de cult bisericesc, dar și cărți laice, printre acestea numărându-se bucoavnele (abecedare), gramaticile românești, cărțile de citire, calendarele solicitate de basarabenii alfabetizați. Dar sub presiunea crescândă a măsurilor administrative restrictive, viața culturală în Basarabia s-a degradat, încât și acest program minim pentru emanciparea națională – editarea de carte românească – pentru o perioadă considerabilă de timp, din 1871 până în 1906, rămăsese doar un deziderat. Redeschiderea Tipografiei eparhiale în octombrie 1906, la inițiativa și cu insistența tenace a arhimandritului Gurie, a căpătat în acest context un plus de valoare.

Așadar, în virtutea unor calități definitorii pentru românii basarabeni – conservatismul și tradiționalismul, înrădăcinate în conștiința comună a populației, îndeosebi a celei rurale – limba, aproape că neschimbată într-un răstimp îndelungat, devine factorul intern de bază în sprijinul spiritualității naționale – cel mai important reper de legitimare identitară. Nu e de mirare că, la interzicerea serviciului divin în limba maternă, bisericile au devenit pustii. Limba serviciului divin, total neînțeleasă de băștinași, îi ținea pe oameni într-o amorțeală obositoare, iar pentru că le devenise străină și inaccesibilă, cei mai mulți enoriași abandonaseră biserica în genere. Astfel a apărut un fenomen deosebit de dăunător ortodoxiei – indiferentismul confesional, care a alimentat ulterior mai multe încercări de erodare a ortodoxiei, între care ateismul, promovat insistent de social-democrați. Această situație dificilă pentru ortodoxie a fost abil vehiculată și de prozelitismul sectar, care își extinsese arealul de influență. Evenimentele au luat o întorsătură dramatică pentru biserica din Basarabia atunci când la mănăstirea de la Balta își începe activitatea ieromonahul Inochentie, care, prin predicile sale ademenitoare, rostite în frumoasa limbă maternă, atrage spre mănăstire mii de credincioși. În scurt timp, mișcarea de la Balta luase proporții înspăimântătoare. Evaluând primejdia ce venea din partea inochentismului, ateismului și a sectarismului, organele ecleziastice superioare au reacționat, operând măsuri de redresare a situației critice. Deși întârziată, o asemenea conștientizare a pericolului a atras după sine o suită de activități de remaniere confesională: în primul rând, organizarea în 1890 a Secției misionare pe lângă Eparhia Chișinăului, înființarea *Frăției*

¹² *Ibidem*, p. 153.

¹³ *Ibidem*, p. 148.

Nașterii lui Hristos, care era preocupată de traducerea și editarea în limba română a cărților de rugăciuni, a foițelor duminicale și broșurilor explicative despre viețile sfinților, rânduiala în biserică etc. Valoroasele inițiative misionare ale ieromonahului Gurie confirmă opinia general acceptată că secretul rezistenței românilor la rusificare nu poate fi găsit decât în credința lor absolută. Pentru a rezista în fața ofensivei de măsuri restrictive și opresive ale stăpânirii rusești, care urmăreau să distrugă limba, obiceiurile, tradițiile și cultura, ei nu aveau altceva de opus decât credința creștină. Istoricul Mircea Rusnac afirmă, în consonanță cu părerea Mitropolitului Gurie: „Dar, întocmai ca cetățile lui Ștefan cel Mare, care au rezistat tuturor asalturilor turcești, așa și biserica, cetatea în jurul căreia s-a grupat întregul popor, a rezistat oricărui dușman. Biserica a fost dintotdeauna temelia și sprijinul vieții poporului nostru. Cât timp ea a rezistat, nici noi n-am murit”¹⁴.

Adevărat că, până la 1812, satul era pilonul central în procesul de conservare și perpetuare a tradițiilor, ritualurilor și obiceiurilor românești, repere identitare de valoare incontestabilă. Odată cu anexarea de către Imperiul Rus, se înregistrează o vădită înstrăinare și a țaranilor de valorile culturii populare, tradiționale pentru românism. La confluența dintre secolul al XIX-lea și secolul XX, dar mai ales în perioada interbelică, cercetarea pe teren a demonstrat că spațiul rural, tezoriier firesc al valorilor național-culturale, manifestă o psihologie mult schimbată, situația din satele Basarabiei oferind un tablou dezolant al melanjului de idei, concepte, habitaturi, iar fondul său activ nu mai deținea elementele modului de viață tradițional, specific românilor, sau nu le mai utiliza corect, în conformitate cu destinațiile inițiale. Astfel, politica dură de deznaționalizare a românilor basarabeni a avut un impact de durată, consolidat în perioada postbelică de revenirea aceleiași politici din partea autorităților sovietice. Evaluarea patrimoniului existent la acel moment sub aspectul relevanței documentare a fost un beneficiu pentru cultura românească din Basarabia. Numeroasele arii tematice pe care s-a construit cercetarea sociologică din satele Basarabiei, susținută de Mitropolitul Gurie, a reconstituit, într-o măsură oarecare, patrimoniul neglijat în virtutea politicii de abandonare a valorilor identitare naționale, promovată de autoritățile țariste.

Valențe identitare pe dimensiunea didactică

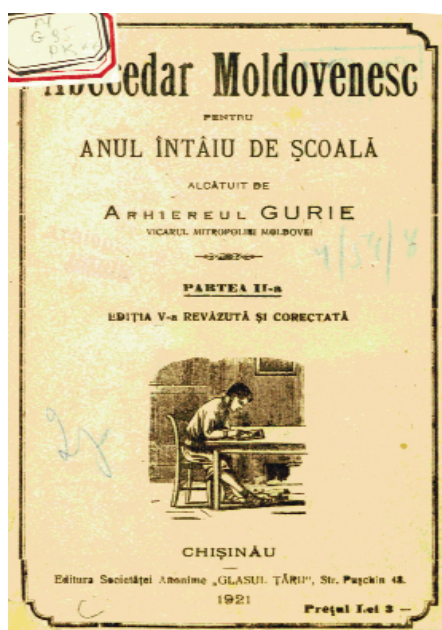
În acest context se înscria de minune pregătirea temeinică pe care o demonstra proaspătul absolvent al Academiei duhovnicești din Kiev, magistrul în teologie Gheorghe Grosu¹⁵. Revenit în 1902 de la studii, el este tuns în monahism la

¹⁴ http://www.istoria.md/articol/447/Organizarea_bisericească (accesat pe 09.12.2017).

¹⁵ Gheorghe (Gurie) Grosu s-a născut la 1 ianuarie 1877 în comuna Nimoreni, județul Lăpușna, în familia pălămarului Ștefan Grosu și a Ecaterinei Tănase. Era primul dintre cei trei copii. Al doilea copil al familiei, Andrei, a devenit ulterior preot, iar al treilea, fiica Elena, a fost institutoare la Școala Eparhială de fete, apoi călugărită cu numele Eliconida – maică la Mănăstirea Răciula, actualmente raionul Călărași. După moartea tatălui, la vârsta de opt ani, a fost înscris la școala primară de la Mănăstirea Curchi, apoi și-a continuat studiile la Chișinău, la școala duhovnicească și la Seminarul Teologic. Cu o bursă, obținută grație rezultatelor excelente la învățătură, merge la Academia Teologică (Movileană) din Kiev. La absolvire, în 1902, este tuns în monahism la Mănăstirea Noul Neamț (Chițcani) din Basarabia, schimbându-i-se numele din Gheorghe în *Gurie*. Tot atunci a fost numit misionar-predicator al eparhiei basarabene. În 1909 a fost ridicat la gradul de arhimandrit. Arhiepiscopul Serafim Ciceagov al Chișinăului l-a declarat pe arhimandrit „capul separațiștilor” basarabeni și, la 16 decembrie 1909, l-a exilat la Mănăstirea Spaso-Avramiev din gubernia Smolensk, Rusia.

Mănăstirea Noul-Neamț. Călugărit cu numele Gurie, este numit misionar, și în această calitate desfășoară o prodigioasă activitate pe tărâmul promovării și consolidării credinței creștin-ortodoxe în Basarabia. Impactul acestei activități s-a resimțit ulterior prin înviorarea slujirii liturgice în limba maternă, prin cântarea bisericească în română, prin intensificarea activității iluminist-culturalizatoare a *Frățimii Nașterii lui Hristos*, prin redeschiderea în octombrie 1906 a Tipografiei eparhiale, prin repunerea în funcțiune a catedrei de limbă română la Seminarul Teologic din Chișinău; prin fondarea, în 1906, a Obștii (Asociației) Bisericești de Istorie și Arheologie, sub președinția ieromonahului Gurie; prin inaugurarea Muzeului bisericesc; prin editarea, la inițiativa și cu truda aceluiași preot-misionar Gurie Grosu, a primei reviste bisericești în limba maternă, *Luminătorul*, ș. a. m. d.

Arhimandritul Gurie pledea pentru cultivarea limbii române și pentru păstrarea tradițiilor strămoșești: „Moldovenii învățați, boierii, preoții, învățătorii au încetat a se simți moldoveni; în familiile lor vorbesc numai rusește, limba rodnică au uitat-o [...]. Mulți din inteligența moldovenească se rușinează a se cunoaște pe sine moldoveni, înțelegând sub numele de «moldovan» numai pe țăranul uitat – iară ei înșiși nu mai sunt țărani, ci inteligenți și drept aceea nu mai sunt nici moldoveni”¹⁶.

Coperta *Abecedarului*, p. II

În perioada 1906-1917, relativ favorabilă pentru activitatea de cultivare a valorilor naționale, viitorul mitropolit s-a implicat nemijlocit în munca didactică. Elaborarea și editarea manualelor *Cartea de învățătură despre legea lui*

¹⁶ C. Morariu, *Arhiepiscopul Gurie Botoșăneanul. Vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei”, 1919, p. 7.

Dumnezeu (1908), *Bucoavna* (1909) și *Cartea de citire cu științe din gramatica moldovenească* (1910) a contribuit la un evident reviriment național. Aceste cărți au fost unicele manuale școlare în limba maternă pentru basarabeni până la 1917. În *Prefața* scrisă în limbile română și rusă a *Bucoavnei*, acestui abecedar-unicat în modesta listă a cărților didactice de acest fel din Basarabia, deoarece era doar în limba băștinașilor, autorul explica rostul cărții: „...Dorința de a ajuta norodului moldovenesc din Basarabia, fiul căreia am cinste a fi, a deprinde mai repede știința de carte a fost singurul motiv spre alcătuirea cărții, care vi se pune înaintea. Dumnezeu să ajute!”¹⁷ *Bucoavna* e ilustrată și alcătuită după modelul abecedarelor românești, însă în conformitate cu cerințele programei rusești. Inovația metodică folosită de arhimandrit era utilizarea cuvintelor „moldovenești”, ușor înțelese de către elevi, și a textelor axate pe realitatea basarabeană, cu obiceiuri și preocupări familiare pentru învățăcei. Abecedarul a cunoscut două ediții, ambele achitate din banii proprii ai arhimandritului Gurie și, până la 1917, a fost atât singurul manual „moldovenesc” pentru școala primară din Basarabia, dar și un model pentru autorii de abecedare. Deși cartea fusese aprobată de Comitetul școlar din Chișinău în calitate de manual școlar pentru Basarabia, autoritățile rusești n-au permis introducerea *Bucoavnei* în programul școlar, sub pretext că instruirea în limba maternă în școlile din Basarabia nu era stabilită prin lege, adică nu era permisă.

În anul marilor refaceri 1917, drept consecință a evenimentelor revoluționare din Rusia, a demarat procesul de naționalizare a școlii din Basarabia. Naționalizarea școlii era unica soluție pentru a asigura viabilitatea acestei instituții. Amintim că, în perioada anterioară, școala din Basarabia nu cunoscuse o altă limbă de predare decât rusa și, la 1917, nu dispunea nici de personal didactic, nici de materiale didactice necesare reformării școlii. Primele eforturi de a redresa situația se înregistrează chiar în primăvară, prin editarea, în mai 1917, a revistei *Școala moldovenească*, care urma să fie și primul *manual* pentru instruirea cadrelor didactice la Cursurile de vară și de toamnă pentru învățători, organizate la Chișinău, Bălți, Soroca. Procurarea primei tipografii cu caractere latine și instalarea ei la Chișinău a fost factorul-cheie pentru reușita reformei. Colectarea de carte românească pentru școlile din Basarabia de către Onisifor Ghibu a constituit alt pas important. Elaborarea primului abecedar în limba română cu grafie latină de către arhimandritul Gurie Grosu, împreună cu celelalte elemente constitutive ale procesului de reformare, au asigurat trecerea la instruirea în limba română în învățământul primar chiar în toamna anului 1917.

Așadar, în martie 1917, la revenirea din surghiun, Mitropolitul Gurie, continuând ideea *Bucoavnei*, elaborează *Abecedarul moldovenesc pentru anul întâiu de școală*, cu grafie latină, partea I și partea a II-a. Pe copertă era indicat ca autor *Arhimandritul Gurie, cu ajutorul mai multor iubitori de luminaarea norodului*¹⁸.

¹⁷ *Bucoavna moldovenească*, alcătuită de Arhimandritul Gurie, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1909, p. 5.

¹⁸ G. Grosu, *Abecedar Moldovenesc pentru anul întâiu de școală (=AM)*, Chișinău, Tipografia Românească, 1917.

Unul dintre coautorii abecedarului a fost Onisifor Ghibu, care califica noua publicație în felul următor: „În locul unei cărți de limbă moldovenească, a ieșit o carte de educație națională moldovenească, de suflet moldovenesc – de suflet românesc”¹⁹. Până la sfârșitul anului 1917, arhimandritul Gurie a tipărit și partea a doua a abecedarului. Abecedarul conținea numeroase texte cu titluri sugestive: *Unirea e dorul nostru; Deșteaptă-te, române!; Zici moldovan sau român – tot una; Dacii au fost un popor viteaz; Zimbrul e stema Moldovei* etc.²⁰. Când a examinat acest abecedar, secretarul general al Ministerului de Instrucție de la Iași, profesorul universitar Ioan Simionescu, devenit ulterior președintele Academiei Române, a rămas profund impresionat. În articolul *Abecedarul Basarabiei* (1918), profesorul Simionescu mărturisea că o asemenea carte românească n-a apărut din 1828: „Abecedarul moldovenesc, scris pentru luminarea norodului, [...] îmi stă dinainte și nu mă pot sătura [...] să-l deschid și să citesc din el, ca și din cine știe ce carte de înțelepciune, frazele lapidare în simplitatea lor, menite să umple inima copilului de un simțământ nou, acel al dragostei de țară și neam [...] ni se arată azi, în plin veac de prefacere, o comoară neatinsă, arhaică, neinfluențată de civilizația străină, comoară de înțelepciune bătrânească, de graiu curat, de vigoare neistovită a vechilor plăieși [...]. Și așa, deodată, după un veac de închistare, poporul moldovenesc deschide ochii și cată spre lumină”²¹. Abecedarul a cunoscut opt ediții și a fost de un real folos școlii, nu doar în Basarabia, nu doar în perioada interbelică, dar și în satele din partea transnistreană a Ținutului Nistru, în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

La investirea ca Mitropolit al Basarabiei, pe 26 aprilie 1928, Gurie Grosu avea ocazia să se bucure și de declarații elogioase, în care erau evidențiate, cu o notă sentimentalistă, eforturile depuse în mișcarea națională. Principele Nicolae al României declara în cadrul acestui eveniment: „Această înălțare a Înalt Prea Sfinției Tale la vrednicia de Mitropolit să o socotim ca o răsplată dumnezeiască pentru munca luminării prin Biserică a neamului românesc din Basarabia, într-o vreme când ochii noștri priveau nemângâiați peste Prut, iar nădejtile noastre le credeam numai visuri îndepărtate. Pe atunci noi, cei din România liberă, citeam cu ochii înlăcrimați, că Ieromonahul Gurie Grosu, amenințat de stăpânire străină, umblă din sat în sat, ca sub aripa bisericii să răspândească cuvântul duhovnicesc în limba strămoșească alungată din slujba bisericească, cântând la un loc cu poporul și împărțindu-i cărticica sa, care era întâiul abecedar românesc din Basarabia”²².

Tot Mitropolitului Gurie i-a revenit meritul de a deschide în Basarabia prima instituție de învățământ superior: Facultatea de Teologie. Sub regimul țarist, personalități ale vieții publice basarabene au ridicat în repetate rânduri, în ședințele zemstvelor și în diverse întruniri, problema înființării unei școli superioare. Dar această doleanță a populației basarabene a fost satisfăcută abia după Unire,

¹⁹ O. Ghibu, *Pe baricadele vieții*, Universitas, Chișinău, 1992, p. 369.

²⁰ G. Grosu, *Abecedar Moldovenesc pentru anul întâiu de școală*, Chișinău, Tipografia Românească, 1918.

²¹ O. Ghibu, *op. cit.*, p. 370.

²² M. Rusnac, *op. cit.*

guvernul român înființând la Chișinău două facultăți, filiale ale Universității *Al. I. Cuza* de la Iași: în 1926 – Facultatea de Teologie, iar în 1932 – Facultatea de Agronomie. Referindu-ne la Facultatea de Teologie, înaltul Decret Regal nr. 1137 din 21 aprilie 1927²³ sublinia că: „... provincia are mare nevoie de un astfel de institut superior de cultură a cărui menire să fie nu numai a unui centru de studii teoretice, ci și cea de iradiere a culturii românești în marea masă a poporului moldovenesc de peste Prut“.

Repere identitare în activitatea editorial-publicistică

Luminătorul este una dintre puținele publicații în limba română care au apărut în Basarabia sub stăpânire rusească. Fondată din inițiativa și cu osteneala arhimandritului Gurie și susținută de preoții Constantin Partene și Constantin Popovici, revista a apărut din ianuarie 1908, cu subtitlul *Jurnal bisericesc* și cu mottoul *Lumină din Lumină*, până în 1944, fiind cea mai longevivă publicație periodică în limba română din Basarabia în prima jumătate a secolului XX. Publicația a putut vedea lumina tiparului doar grație unor eforturi susținute. „Contra editării revistei ni se invoca și acel motiv că n-avem limbă dezvoltată, că limba noastră moldovenească posedă nu mai mult decât 200 de cuvinte, întrebuințate de poporul de la țară, că n-avem nici scriitori versați și bine pregătiți. Ni se mai spunea: limba moldovenească este un anacronism. În zadar vă osteniți s-o reînviați...“²⁴. Limba devine anacronism dacă nu este utilizată; or, tocmai solicitarea ei în diverse domenii, inclusiv cel ecleziastic, îi putea asigura viabilitatea. Acest lucru era foarte bine înțeles de partea cea mai cultă a clerului din Basarabia, căreia îi aparține meritul editării primei publicații clericale de expresie românească. Așadar, în virtutea unor calități definitorii pentru românii basarabeni – conservatismul și tradiționalismul, înrădăcinate în conștiința comună a populației, îndeosebi a celei rurale – limba, aproape că neschimbată într-un răstimp îndelungat, devine factorul intern de bază în sprijinul spiritualității naționale. În contextul rusificării forțate din perioada respectivă trebuie considerată ca un merit aparte tendința spre conservare națională, propagată de *Luminătorul*, tendință preluată, bineînțeles, de la publicațiile precedente – ziarele de limbă română *Basarabia* (1906-1907) și *Moldovanul* (1907). O caldă pledoarie pentru „limba moldovenească“ găsim într-un apel din numărul I din ianuarie 1910 al revistei: „S-a sfârșit al doilea an de viață al jurnalului *Luminătorul* pre pământ. Doi ani, Dumnezeu ajutând, *Luminătorul* nostru luminează acea parte de lume în Rusia, care nu cunoaște altă limbă afară de limba moldovenească. *Luminătorul* are în vedere să învețe pre cel ce vorbește moldovenește a se lupta duhovnicește împotriva păcatelor [...], are în vedere să dea moldovanului «pâinea cea spre ființă duhovnicească»“²⁵. Orice manifestare cu caracter național găsește răsunset în paginile *Luminătorului*. De exemplu, în numărul 11 din 1913 se anunța că episcopul

²³ *Monitorul Oficial*, nr. 91, 28 aprilie 1927.

²⁴ *Luminătorul*, nr. 1, 1933.

²⁵ *Luminătorul*, nr. 1, 1910.

Serafim a dat voie ca în satele moldovenești „să se slujască în limba moldovenească”²⁶, iar în numărul 3 din 1914 se relatează că la 26 ianuarie a avut loc în Casa Eparhială „*cetire pentru norod pe limba moldovenească*”²⁷, una similară fiind organizată și în anul precedent, evenimente consemnate cu grijă de revistă.

Deși *Luminătorul*, ca și celelalte publicații de limbă română de până la 1917, era preocupată de soarta limbii materne, nici în paginile acestora limba nu este folosită în mod corespunzător (articolele și informațiile erau scrise într-un limbaj popular, simplist chiar), adică nu se înregistrează și o preocupare permanentă pentru cultivarea și progresul limbii literare în sensul actual al cuvântului. Intenția presei naționale era să mențină nivelul existent al limbii, adică s-o conserve, contracarând astfel tendințele periculoase de degradare. E adevărat, pe atunci doar susținerea limbii, fie și în aceeași stare în care fusese moștenită de la predecesori, era deja o manifestare de curaj. Se încerca până și justificarea unor neîmpliniri sau stângăcii. Explicația venea din realitatea condițiilor social-politice și culturale specifice Basarabiei, aflată mult timp sub dominație străină. Dar înregistrăm unele preocupări timide ale publicației *Luminătorul* și pentru cultivarea limbii române. Într-un articol citim: „Drept, limba noastră acum s-au corcit tare: drept românește amestecat cu latine (*sic!*) la noi nu se încap; limba valahilor s-a învechit, iară pre cea frumoasă bisericească puținii o știu așa că și în vorbă și în scrisoare este o amestecătură...”²⁸.

Insistăm asupra acestor împrejurări politice și sociale, întrucât ele impuneau alte priorități în activitatea națională în Basarabia, în comparație cu mișcările de renaștere națională din celelalte provincii, cum ar fi Bucovina sau Transilvania. Prin mesaj și formă, articolele ziarelor și revistelor din Basarabia exprimau o mentalitate și o atmosferă specifice doar Basarabiei. Iar acest specific de situație dicta formele și metodele cele mai simple de cultivare a limbii, care au fost valabile și în perioada interbelică.

Pe parcursul apariției sale, revista a găzduit peste 200 de studii, articole, predici, omilii, pastorale semnate de Arhimandritul (Mitropolitul) Gurie. În contextul reconstituirilor se înscrie și demersul nostru investigativ mai larg, care va aborda unul dintre domeniile insuficient cercetate – discursul identitar al publicisticii neobositului ierarh, începând cu ziarele rusești din Basarabia și încheind cu publicațiile din România din perioada celui de-al Doilea Război Mondial²⁹.

În acest context de *restitutio* a discursului identitar se impune și valorificarea revistei *Misionarul* (1929-1944), cea mai *temeinică* publicație cu profil religios din perioada interbelică, editată la Chișinău prin contribuția nemijlocită a Mitropolitului Gurie și cu cea mai largă arie de difuzare dintre toate publicații editate

²⁶ *Luminătorul*, nr. 11, 1913.

²⁷ *Luminătorul*, nr. 3, 1914.

²⁸ *Luminătorul*, nr. 1, 1921, p.7.

²⁹ A mai scris numeroase articole axate pe probleme de teologie, cultură națională și morală creștină pentru ziarele *Basarabia*, *Moldovanul*, *România Nouă*, *Cuvânt Moldovenesc* (ziarul și revista) etc. Articole cu caracter misionar a publicat și în presa rusă, în *Kișinevskie eparhialnie vedomosti*, *Bessarabskaia jizni*, *Golos Bessarabskoi țerkvi*, *Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău*, dar și în publicații periodice din interbelic: *Raza*, *Viața Basarabiei*, *Misionarul* ș. a.

în Basarabia – întreg teritoriul României. *Misionarul* trata un spectru vast de probleme: combaterea prozelitismului sectar și a propagandei ateiste, organizarea muncii misionare în teren, consolidarea coeziunii confesionale, evoluția creștinismului în lume și în țară, consolidarea credinței celor indeciși, întoarcerea în sânul Bisericii creștine a celor rătăciți, opunerea de concurență publicațiilor sectare executate în condiții tehnice foarte bune ș. a. m. d. Revista de orientări pastorale și misionare a supravegheat corectitudinea credinței creștine și expresia ei autentică printr-o muncă asiduă pe parcursul a 14 ani.

Pe palierul identitar confesional, meritul acestei publicații este de necontestat. Chiar de la primele numere, revista *Misionarul*, pe lângă slujitorii bisericii abonați, câștigă foarte mulți simpatizanți și susținători, între care și personalități de vază din România: Arhimandritul I. Scriban, generalul de divizie C. Dragu și alții. De exemplu, preotul Z. Rusu scrie: „Salutăm cu bucurie revista protipendadei intelectuale misionare *Misionarul* din Chișinău, numărul de pe octombrie. Articolul Înalt Prea Sfinției Mitropolitului Gurie *Cunoașteți adevărul* condensează experiența misionară a vremurilor 1890-1917 și de colaborare a sa la revista *Luminătorul*, ce apărea în haina limbii dulci moldovenești în vremi când Basarabia era socotită ca «rusificată». Conținutul ei bogat ne umple un mare gol cu o hrană sufletească intelectuală, știm cum să prețuim acest mărgăritar al îndrumărilor pastorale și podoaba bibliotecilor noastre parohiale”³⁰.

Apariția revistei este salutăată prietenos de mai multe publicații din țară, dar și de peste hotare, de exemplu, revista *Pantainos*, organul Patriarhiei Ortodoxe din Alexandria, consemna: „Revista are drept scop apărarea adevărilor ortodoxismului de curente străine și de orice fel de propagandă dăunătoare în materie de religie. [...] Este un semn îmbucurător această mișcare în sânul Bisericii ortodoxe române. *Misionarul*, care s-a născut într-o atmosferă de cald entuziasm creștinesc, prescriindu-și un scop măreț – cercetarea și combaterea sectarismului și ateismului și stabilirea legăturilor cu teologii purtători de condeiu din alte țări”. Revista a beneficiat de aprecieri înalte din partea părintelui M. Skvortov, redactorul revistei *Misionerskoje Obozrenie*, din partea teologilor M. Calnev, L. Titov, N. N. Glubokovski, ulterior laborioși colaboratori ai *Misionarului*. Un salut binevoitor și o apreciere înaltă a primit *Misionarul* din partea revistei chișinăuiene *Studentul*, editată la Facultatea de Teologie: „Sunt scrieri care te cuceresc și te fac să le dorești când nu le ai aproape. Așa este și *Misionarul*”.

Deși concepută inițial drept o revistă de probă „în veșmânt modest”, ulterior *Misionarul* s-a dovedit a fi publicația periodică reprezentativă a misionarismului din întreaga țară. Publicația promova alianța între sentimentul confesional ortodox, pe care încerca să-l consolideze în teritoriul țării întregi, pe de o parte, și sentimentul coeziunii naționale a tuturor românilor, pe de altă parte. „Revista va purta cuvântul misionar de la o graniță la alta a Țării, va ajuta la întărirea frăției noastre românești...”, anunța colegiul de redacție drept obiectiv. Comitetul de redacție intenționa să publice pe lângă revistă suplimente „în graiul popular pe înțelesul tuturor”, care să-l ferească pe țărănul nostru „de rătăcirii și să-l învețe și pe el

³⁰ *Misionarul*, nr. 1, 1929, p. 7.

să-și apere credința străbunilor“. Editorialul *Într-un ceas bun* din numărul I al *Misionarului* conturează obiective clare în acest sens. „Scopul principal al revistei ar fi să prevină lumea ortodoxă românească de boala sectelor, iar față de cei atinși să propună medicamentele cele mai folositoare și metoda psihologică potrivită de a-i readuce la sănătatea sufletească“³¹. Se face apel către profesorii universitari, preoții misionari, studenții de la Facultatea de Teologie, pentru colaborare și susținerea materială a noii publicații.

Misionarul cuprinde un program incomparabil mai vast decât celelalte publicații cu profil religios existente până la acea oră în Basarabia. Remarcăm din sumarul primului număr: *Secretul misionarismului*, semnat de ÎPS Episcop al Aradului, Grigorie Comșa, *Cunoașteți adevărul*, de ÎPS Mitropolitul Gurie al Basarabiei, *Lupta în contra sectelor*, de ÎPS Episcop Iustian al Cetății-Albe-Ismail, *Geneza rătăcirilor inochentiene*, sub semnătura preotului Mihai Vasilache și multe alte valoroase articole, care ocupă un volum impunător de 130 de pagini de revistă, format 210x150 mm. Dar din notele redacției aflăm despre abundența de materiale și despre imposibilitatea de a fi mărit volumul revistei, ceea ce denotă interesul viu pentru publicație, ca, de altfel, și oportunitatea problemelor abordate în paginile ei. Cronica și știrile din largul Bisericii Ortodoxe țineau să varieze cadrul de cercetări și studii ale publicației. Geografia materialelor publicate este de asemenea variată. Bineînțeles, cele mai multe materiale sunt semnate de preoții și misionarii din Chișinău, Bălți, Cetatea-Albă și Ismail, urmând cei din Cernăuți, Arad, București.

Congresul al II-lea al misionarilor din întreaga țară, care a avut loc la Chișinău la 6-7 octombrie 1929, a luat în dezbatere, precum era firesc, și obiectivele de perspectivă ale revistei *Misionarul*. Revista avea scopul de a acorda asistență informațională tuturor celor implicați în mișcarea misionară, dar și celor care aveau nevoie, pur și simplu, de îndrumare: o justificare a titlului și a obiectivelor propuse din start sunt rubricile misionare din fiecare număr, articolele cu subiecte clare axate pe munca de prevenire a enoriașilor despre pericolele alunecărilor pe piste false, pe combaterea ereziilor, pe activitățile de iluminare și culturalizare. Așa, de exemplu, informarea misionarilor și enoriașilor despre revistele sectare devine o regulă. Urmează descrierea și explicarea specificului acestor publicații. Este indicată literatura explicativă și agitatorică de utilitate imediată pentru misionari și pentru enoriașii cu nivel înalt de cultură, pe care revista încearcă să-i atragă și în calitate de colaboratori. Fenomenul trecerii sau revenirii la ortodoxie este foarte frecvent în această perioadă. Revista *Misionarul*, ca și *Lumina*, oferă cu generozitate spațiu pentru a face publice numele celor convertiți la ortodoxie, ca și ale celor reveniți după diferite rătăcirii.

Valorile promovate de *Misionarul* nu țineau doar de cadrul strict ecleziastic, ci acopereau diverse necesități de ordin spiritual, moral, estetic. Materiale valoroase ca tratare și variate ca tematică: *Problema educației generației tinere*, *Creștinism și patriotism*, *Despre sinucidere*, *Mișcarea antireligioasă socialistă*, *Metodica misionară*, *Propaganda ateismului în Rusia sovietică*,

³¹*Misionarul*, nr. 1, 1929.

Despre teosofie, Biserica creștină și misionarismul ei (semnat de filosoful-teolog N. Berdeaev) etc. erau inserate în paginile publicației număr de număr.

În concluzie, revista supravegheată atent de Mitropolit s-a impus din start atât sub aspect grafic și structural, cât și sub aspect tematic și de conținut, fapt ce confirmă teza că experiența *Lum înătorului*, adică o anumită tradiție în domeniul presei clericale, a fost valorificată pe deplin. Calitatea mesajului era superioară celui al publicațiilor anterioare. Laitmotivul promovat de revistă devine *Să te implici*, îndemnul de o viață al Mitropolitului Gurie, condiție primară pentru slujitorii cultului, dar și foarte importantă în noua situație social-politică din Basarabia. Așadar, revista *Misionarul*, alături de *Lum înătorul*, pledează pentru statornicia credinței ortodoxe, pentru păstrarea și cultivarea limbii materne și a obiceiurilor creștine.

Publicistica Mitropolitului Gurie, valoroasă sub aspect calitativ, dar și cantitativ (doar în revista *Lum înătorul* au fost inserate circa 300 de articole, pastorale, predici etc.) merită o evaluare științifică și se cade a fi publicată într-un volum aparte.

Concluzii

Preocupările lui Gurie Grosu pentru soarta culturii ecleziastice și naționale se regăsesc în mai toate activitățile sale. Asociații și fundații culturale, traducerea literaturii ecleziastice, elaborarea de studii și îndrumări metodice, fondarea de publicații periodice în limba română, traducerea cărților bisericești, activitatea în cadrul *Frățimii Nașterii lui Hristos* (a elaborat, a tradus și a redactat cărți, broșuri, foi duminicale, oferindu-le publicului larg), evenimente cu impact de durată pentru sporirea patrimoniului cultural al Basarabiei sale dragi, cum ar fi redeschiderea Tipografiei eparhiale (1906), deschiderea primei instituții de învățământ superior în Basarabia, Facultatea de Teologie (1925) – toate împreună conclucrau la susținerea și consolidarea credinței ortodoxe, la cultivarea demnității naționale a basarabenilor. Bunăoară, păstrarea documentelor vechi de istorie, arheologie și a actelor cu referire la evoluția bisericească a Moldovei de ambele părți ale Prutului revine Obștei bisericești de istorie și arheologie de sub președinția Arhimandritului Gurie, societate ghidată de ideea restabilirii și teaurizării valorilor creștine.

Devenit mitropolit, Gurie Grosu nu abandonează activitățile misionare, urmându-și vocația de propovăduitor și ostenitor al ortodoxiei, reușind să contribuie la revigorarea misionarismului în întreaga Românie, prin organizarea și participarea, după 1918, la congresele misionarilor, dar și prin fondarea și susținerea revistei *Misionarul*, cea mai solidă publicație periodică de acest profil din România interbelică. Discursul identitar al acestei multitudini de activități iluminist-culturalizatoare ale Mitropolitului Gurie constituie o valoare încă greu de estimat pentru istoria noastră și necesită concentrare de forțe investigative noi, susținute și de tehnologii moderne, pentru stabilirea adevăratelor dimensiuni ale impactului în timp. Este nevoie de cercetarea cu acribie a omileticii sale, a discursurilor publice, a activităților filantropice ș. a.

Cunoașterea fără eclipse a trecutului nostru prin cercetarea și revalorificarea obiectivă a perioadelor insuficient cunoscute și includerea în circuitul informațional a unui inedit material documentar consolidează dimensiunile recuperatorii ale istoriei naționale. Adevărata noastră istorie încă trebuie să o descoperim: oricât de dur ar fi adevărul, el trebuie privit în față, trebuie cunoscut și studiat. Se afirmă că trendul contemporan este unul de ignorare a trecutului, iar acest lucru este cauzat de forțe care promovează ideea că memoria este inutilă. Dar noi credem că identitatea trebuie asumată, nu repudiată! De aceea, vom insista pe recuperarea discursului identitar al înaintașilor noștri.

BIBLIOGRAFIE (SELECTIVĂ)

- Biblioteca Universitară „Mihai Eminescu“ din Iași, F. *Arhivele Ion Pelivan. Bucoavna moldovenească*, alcătuită de Arhimandritul Gurie, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1909.
- Ciobanu, Șt., *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1923.
- Ghibu, O., *Pe baricadele vieții*, Universitas, Chișinău, 1992.
- Grosu, G. *Abecedar Moldovenesc pentru anul întâiu de școală (=AM)*, Chișinău, Tipografia Românească, 1917.
- Grossu Silvia (coord.), *Mitropolitul Gurie – misiunea de credință și cultură*, 2 vol., Chișinău, Editura Epigraf 2007, 2016.
- Luminătorul (1910-1933)*.
- Mihail, P., Z. Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1993.
- Mihailovici, P., *Rolul național al bisericii ortodoxe din Basarabia*, în *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Știința, 1993.
- Misionarul (1929)*.
- Morariu, C., *Arhiepiscopul Gurie Botoșăneanul. Vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei“, 1919.
- Popovschi, N., *Istoria bisericii românești*, Chișinău, 1930.